

ИСЛОМИЙ БАНКЛАРНИ ЖОРИЙ ЭТИШ ЎЗБЕКИСТОН БАНК ТИЗИМИНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ЯНГИ БОСҚИЧИ СИФАТИДА

PhD **Ботирхўжа Жўраев**

“Uzbek Leasing International АО” лизинг

компанияси ҳудудий вакили

uzleasing@mail.ru

Аннотация: Мазкур илмий мақолада исломий банкларнинг мамлакат иқтисодий ўсишига таъсирини мусулмон иқтисодчилар томонидан ўрганишга оид мулоҳазалар баён этилган. Исломий банкларнинг 2021 -2022 йилларда барқарор ривожланиш омиллари ҳамда ўзгаришлар суръати акс эттиришга бағишланган. Турли ҳудудлардаги исломий банкларнинг ҳолати таҳлил этилган. Жаҳоннинг айрим мамлакатларида исломий банкларни ташкил этиш бўйича қонунчиликка киритилган ўзгаришлар тадқиқ этилган ҳамда мамлакатимиз олиши мумкин бўлган самаралар тадқиқ қилинган.

Калит сўзлар: исломий молия, исломий банклар, сукук, қонунчилик асоси, иқтисодий ўсиш, ислом депозитлари, ялпи миллий маҳсулот.

КИРИШ

Ҳозирги вақтда дунёнинг 100 ортиқ мамлакатида 610 дан ортиқ исломий банклар ишлаб турибди. Мутахассисларнинг фикрича, яқин истиқболда ҳам исломий банк соҳаси жиддий ўсиш кўрсаткичларини сақлаб қолади. Ислом банкларининг асосий активлари Форс кўрфази мамлакатлари ҳамда Малайзия ва Эрон ҳисобига тўғри келади. Ғарбдаги ривожланган мамлакатлар Буюк Британия, АҚШ, Люсембург ва бошқаларда ҳам исломий банклар молия бозорида ўзининг муносиб ўрнини эгалламоқда.

Исломий банкчилик меъёрий кўмак мавжуд мамлакатларда яхши ривожланмоқда ва келажакда ҳам шундай давом этаётганини алоҳида таъкидлаб ўтиш жоиз бўлади. Бунинг мисоли рухсатнома ва меъёрий талабларни олиш, исломий банкчилик воситаларини қўшалоқ солиққа тортишдан четланиш, ислом банкларига савдо фаолияти ва тўғридан-тўғри инвестиция киритиш, корхоналар устав капиталида иштирок этишга рухсат бериш сингари вазиятларда яққол намоён бўлади, шу каби омилларнинг мавжудлиги муқобил воситаларга молия бозоридаги барча иштирокчилар учун тенг ҳуқуқий майдонда ҳаракат қилишга имкон яратади.

XX асрнинг якунига келиб, ислом молиясининг барқарор ривожланиши молиявий дунёда янги мунозараларни пайдо қилди. Бир нечта тадқиқотлар ислом банкларининг самарали ва барқарор эканлиги, активлари сифати юқорилиги, харажатлар ва кредит хатарини камайтириш нуқтаи-назаридан самаралироқ эканлигини кўрсатди.

Chowdhury Mohammad, Ashrafal Ferdous, Chowdhury Shahed Akbar ва Mohammad Shoyeb(2018)лар ўз изланишларида Бангладешнинг, Abd. Majid, M. Shabri ва Salina H. Kassim(2015)ларнинг тадқиқотларида Малайзиянинг иқтисодий шароитида исломий банкчилик ва иқтисодий ўсиш ўртасида ижобий ва давомий алоқадорлик борлигини кўриб чиққанлар. Худди улар каби Hachicha, Nejib, and Amine Ben Amar(2015) илмий тадқиқотларида Малайзия иқтисодиётини ўрганиб чиққан.

Муаллифлар бунинг учун исломий банк кредитларининг мамлакатда берилган умумий кредитлар, ялпи миллий маҳсулот ва инвестицияларга нисбатини хусусий сектор учун, исломий молия тизими ва исломий молия орқали жамғарилган капитал учун кўрсаткич сифатида фойдаланган. Улар Йоханссеннинг коинтеграция модели ҳамда хатоларни тузатишнинг вектор моделидан (VECM) фойдаланиб, исломий молиянинг иқтисодий ўсиш билан узоқ муддатли алоқадорлиги қисқа муддатли модель билан солиштирганда, кам аҳамиятли экан деб хулоса қилган.

Исломий молиявий хизматлар саноати 2022 йилда ҳам юқори суръатларни намоён этди(1- жадвал) ва аввалги йилга нисбатан 11,08 % ўсишга эришди ҳамда унинг кўлами 4,508 млрд.долларгача ўсди, бунга саноатнинг учта тармоғи, хусусан, исломий банкчилик, исломий фондлар ва исломий капитал бозори тармоқларидаги ўсиш ҳисобига эришилди. Исломий молия саноати активларининг 71,9%и исломий банкларга тўғри келади ва 2022 йил давомида 11,7%га ўсди ҳамда унинг салмоғи 3244,0 млрд.долларга етди.

1-жадвал

2022 йилда исломий молиялаштириш глобал активларининг тақсимоти⁴⁴

Тармоқлар	Ҳажми (млрд.А ҚШ долларида)	Исломий молиявий активларид аги улуши	Муассаса лар/ воситалар сони
Исломий банклар	3,244	72%	610
Сукук	788	17%	4,820
Бошқа исломий молия муассасалари	167	4%	917
Исломий фондлар	220	5%	2,233
Такофул	89	2%	344

2-жадвал маълумотларидан жаҳондаги энг йирик ислом банклари активлари Форс кўрфазидаги Араб давлатлари ҳамда Яқин Шарқ ва Шимолий Африка ҳудудларига жамлангани намоён бўлади. Жами исломий банклар активларининг 85%и ёки 2747,0 млрд.доллари айнан шу ҳудуд мамлакатларига тўғри келади. Эрон(1312,0), Саудия Арабистони(723,0), БАА(213,0), Қувайт(188,0), Қатар(142,0), Баҳрайн(96,0) каби мамлакатларда энг йирик исломий банклар жойлашган бўлиб, улар кенг кўламдаги исломий банк фаолиятини амалга оширмақдалар.

Жанубий Шарқий Осиё ҳудудидаги мамлакатлар Малайзия(278,0) ҳамда Индонезия(46,0)да ҳам исломий банклар активлар катта салмоққа эга ҳисобланади ва исломий молия активларининг аксарият қисми уларнинг улушига тўғри келади.

Эрондаги банк активларининг барчаси исломий ҳисоблангани ҳолда, 2022 йил якуни бўйича Саудия Арабистони исломий банклари активлари салмоғи мамлакат банк тизими активларининг 50%дан ортиғини ташкил этди, исломий банклар активларининг ўсиш тенденцияси давом этмоқда.

⁴⁴ <https://api.zawya.atexcloud.io/file-delivery-service/version> маълумотлари асосида муаллиф ишланмаси

2-жадвал

2022 йилда исломий банк активлари ҳудудлар бўйича⁴⁵.

Ҳудудлар	Активлар(млрд.долларда)
Жанубий-Шарқий Осиё	335
Форс кўрфази Араб давлатлари ҳамкорлик кенгаши	1376
Яқин Шарқ ва Шимолий Африка	1371
Европа	72
Бошқалар	90
Жами:	3244

Исломий банклар азалдан фаолият юритаётган мамлакатларда исломий банклар активларининг ялпи миллий маҳсулот (ЯММ) га бўлган нисбати ҳам юқори улушни қайд этмоқда. Жумладан, Баҳрайн исломий банклар активлари мамлакат ЯММга нисбатан энг юқори - 111% кўрсаткични ташкил этди. Бу кўрсаткич Эронда – 79%, Қувайтда – 37%, Қатарда - 31% ва БААда – 24%ни ташкил этмоқда. Исломий банкларнинг пайдо бўлиши Форс кўрфази, Яқин Шарқ ва Жанубий - Шарқий Осиё мамлакатлари билан савдо - иқтисодий алоқаларни мустаҳкамлашга кўмак беради, исломий банкчилик пайдо бўлиши билан Ислом Тараққиёт банкidan инвестициялар жалб қилиш кўлами ортади, исломий банклар фойда олиш учун реал иқтисодиётнинг қишлоқ ҳўжалиги, қурилиш ва саноат соҳаларига маблағ киритади, бу импорт ўрнини қоплашга йўналтирилган лойиҳаларни молиялаштириш ва диверсификация қилиш ҳисобига мамлакат иқтисодий ўсишига ижобий ёрдам беради ҳамда мамлакатимиз банк сектори ранг - баранглигини таъминлайди, етарли даражада ривожланса, рақобат муҳитини оширади.

⁴⁵ <https://api.zawya.atexcloud.io/file-delivery-service/version> маълумотлари асосида муаллиф ишланмаси

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Chowdhury, Mohammad Ashraf, Ferdous, Chowdhury Shahed Akbar, and Mohammad Shoyeb. 2018. Nexus between risk sharing vs non-risk sharing financing and economic growth of Bangladesh. *Managerial Finance* 44: 739–58.
2. Abd. Majid, M. Shabri, and Salina H. Kassim. 2015. Assessing the contribution of Islamic finance to economic growth. *Journal of Islamic Accounting and Business Research* 6: 292–310.
3. Hachicha, Nejib, and Amine Ben Amar. 2015. Does Islamic bank financing contribute to economic growth? The Malaysian case. *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management* 8: 349–36.
4. The-Banker-s-Top-Islamic-Financial-Institutions-2023
5. Islamic Finance Development Report 2020: Progressing Through Adversity, ICD Refinitiv
6. "Islamic Banking Act passed in the Philippines", ZICO Law, November 25, 2019
7. [https://ru.wikipedia.org/wiki/Список_стран_по_ВВП_\(ППС\)](https://ru.wikipedia.org/wiki/Список_стран_по_ВВП_(ППС))